

Nematerijalna kulturna baština Međimurske županije

Jurčec, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:109365>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
STUDIJ KULTURE I TURIZMA

Ines Jurčec

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA MEĐIMURSKE ŽUPANIJE

Diplomski rad

Pula, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
STUDIJ KULTURE I TURIZMA

Ines Jurčec

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA MEĐIMURSKE ŽUPANIJE

Diplomski rad

JMBAG: 0303047231, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ines Jurčec, kandidatkinja za magistricu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 10. rujna 2020.

IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Ines Jurčec, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj Diplomski rad pod nazivom „Europska nematerijalna kulturna baština“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu

Potpis

U Puli 10. rujna 2020.

SADRŽAJ

UVOD.....	7
1. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA.....	8
1.1. Pojam nematerijalne kulturne baštine	8
1.2. Mjere zaštite	9
1.3. Registar zaštićenih kulturnih dobara.....	11
1.4. Odabir dobara za upis u Registar.....	11
1.5. Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.....	12
1.6. Muzej Međimurja Čakovec i nematerijalna kulturna baština.....	12
2. GODIŠNJI OBIČAJI	14
2.1. Vrijeme dočasaća	15
2.1.1. Badnjak.....	15
2.1.2. Božić	16
2.1.3. Nova Godina.....	16
2.1.4. Sveta tri kralja.....	17
2.2. Običaji do Korizme.....	17
2.2.1. Vincekovo.....	17
2.2.2. Fašnik	17
2.2.3. Uskrs	19
3. TRADICIJSKI OBIČAJI NA PODRUČJU MEĐIMURJA	20
3.1. Umijeće vađenja zlata	20
3.2. Tehnika ispiranja zlata	21
3.3. Umijeće izrade čipke na području Svete Marije.....	24
3.4. Tradicijsko lončarstvo na području Međimurja.....	26
4. USMENE TRADICIJE I OBIČAJI	28
4.1. Štrigovska skupina govora	29
4.2. Kotoripska skupina govora.....	30

4.3. Svetomarska toponimija	30
5. UMIJEĆE IZRADE TRADICIJSKIH PREDMETA	31
5.1. Umijeće izrade pokladne maske <i>pikač</i> u Selnici	31
5.2. Umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslca na području Međimurja.....	31
5.3. Umijeće izrade i sviranja cimbalna na području Međimurja	32
5.4. Umijeće sviranja na tamburama <i>farkašicama</i> na području Međimurja	32
5.5. Međimurska popevka	33
6. MANIFESTACIJE U MEĐIMURSKOJ ŽUPANIJI	34
6.1. Međimurski fašnik	34
6.2. Smotra međimurske popevke	35
ZAKLJUČAK	35
LITERATURA.....	36
POPISA SLIKA	38
SAŽETAK	39
SUMMARY.....	40

UVOD

Nematerijalna kulturna baština bitna je kao glavna odrednica očuvanja kulturnog identiteta. Očuvanjem nematerijalne kulturne baštine razvija se kulturna raznolikost i ljudska kreativnost. Kako bi se nematerijalna kulturna baština najbolje očuvala, potrebno ju je prenositi s generacije na generaciju te je društva i zajednice moraju konstantno obnavljati.

Nematerijalna kulturna baština obuhvaća usmenu predaju i izričaje, izvedbene umjetnosti, običaje, obrede i svetkovine, znanje i vještine te tradicijske obrte. Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Republika Hrvatska nematerijalnu kulturnu baštinu dijeli na: jezik, dijalekt i toponimiku, folklorno stvaralaštvo u području plesa, glazbe, igara i obreda te tradicijska umijeća i obrti.

Nematerijalna kulturna baština nalazi se na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine. Od 2003. UNESCO provodi Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, a Hrvatska je tu Konvenciju ratificirala 2005. kao jedna od prvih zemalja koje su to učinile. U razdoblju od deset godina Hrvatska je na UNESCO-vu reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva upisala trinaest kulturnih dobara, na listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita upisala je jedno kulturno dobro, a u registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine također je upisano jedno kulturno dobro.

Ovaj diplomski rad bavi se nematerijalnom kulturnom baštinom Međimurske županije. Međimurje se može pohvaliti s petnaest kulturnih dobara koje su upisane na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.

Rad je podijeljen na šest dijelova. U prvom dijelu obrazlaže se pojam nematerijalne kulturne baštine. Ostali dijelovi rada fokusirani su na nematerijalnu kulturnu baštinu Međimurja kao što su godišnji običaji, tradicijski obrti, usmena tradicija te umijeće izrade tradicijskih predmeta.

1. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Pod nazivom nematerijalne kulturne baštine podrazumijevaju se izrazi, umijeća, znanja, instrumenti, predmeti i kulturni prostori koje društva, grupe, a ponekad i pojedinci, prepoznaju kao dio vlastitog kulturnog nasljeđa. Nematerijalna baština prenosi se s generacije na generaciju te se tako konstantno obnavlja u društvenim zajednicama i grupama kao reakcija na okolinu i interakcija s prirodom i povijesnim uvjetima postojanja, ona najčešće izaziva osjećaj identiteta i kontinuiteta te ujedno i promovira poštivanje kulturnih različitosti te ljudske kreativnosti.

Republika Hrvatska zalaže se za izgradnju učinkovitog sustava zaštite i očuvanja nematerijalne kulturne baštine na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini te za uspostavljanje i unapređivanje međunarodne suradnje. Kao zemlja potpisnica UNESCO-ove Konvencije za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, ističe i potrebu poduzimanja zaštitnih mjera u suradnji s drugim zemljama potpisnicima u okviru djelotvornog obogaćivanja i dopune postojećih međunarodnih sporazuma, preporuka i rezolucija o kulturnoj i prirodnoj baštini, s novim odredbama koje se odnose na nematerijalnu kulturnu baštinu (<http://www.min-kulture.hr>, 21.ožujka 2020.).

1.1. Pojam nematerijalne kulturne baštine

Pojam nematerijalne kulturne baštine podrazumijeva običaje, vjerovanja, znanja, vještine, pojave duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju je kao svoju baštinu. Najčešće se manifestira kroz jezik, različite dijalekte, govore te toponimiku i usmenu predaju ili izričaje kao što su folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, igara, obreda, običaja, mitologije, zatim tradicijska umijeća i obrti, znanja i vještine vezane uz prirodu i svemir, kulturološke prostore gdje se tradicionalne pučke vrijednosti susreću u povećanoj mjeri te mjesta gdje su se pričale priče, održavali sajmovi, svetkovine ili godišnje procesije.

Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva koji se prenose predajom ili na neki drugi način, a osobito:

- Jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,
- Folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,
- Tradicijska umijeća i obrti.

Svrha UNESCO-ve Konvencije je ponajprije očuvanje nematerijalne kulturne baštine, osiguranje poštovanja prema baštini od strane zajednica, skupina i pojedinca kojih se tiče, podizanje svijesti na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini o važnosti nematerijalne kulturne baštine i osiguranje međusobnog poštovanja te poticanje međunarodne suradnje.

Temeljne karakteristike nematerijalne kulturne baštine koje Konvencija definira su:

- Prelaženje s generacije na generaciju,
- Promicanje poštovanja i kulturne tolerantnosti i raznolikosti.
- Ukorijenjena je u kulturnu tradiciju,
- Afirmira kulturni identitet,
- Izvor inspiracije za međukulturalnu razmjenu,
- Posjeduje suvremenu kulturnu i društvenu ulogu,
- Predstavljanje jedinstvenog nasljeđa u živoj tradiciji.

Nematerijalna kulturna baština se kao takva ne može klasificirati niti se iz nje može iznijeti bilo kakva precizna podjela. Ona sadrži vrlo snažnu emocionalnu komponentu kao neopipljivi dio kulture svakoga naroda i drugih grupa te pojedinaca. Pridonosi socijalnoj koheziji jer potiče osjećaj identiteta i odgovornosti koji pomaže zajednicama i pojedincima da se osjećaju kao pripadnici određenog naroda ili etničke skupine.

1.2. Mjere zaštite

Dokumentiranje, evaluacija i očuvanje tradicijske baštine provodi se u sklopu redovite etnološke-etnografske djelatnosti od kraja 19. stoljeća. Nositelji baštine i stručnjaci nastojali

su, osim istraživanja, ukazivati i na potrebu daljnjeg očuvanja tradicijskih znanja i umijeća. Tijekom 20. stoljeća, uz uobičajeno prenošenje tradicije izravno u obitelji i zajednici, u okviru djelovanja raznih udruženja, ponajprije kulturno-umjetničkih društava i raznih udruga, a kasnije i institucija (muzeja i u novije vrijeme pučkih učilišta), provodile su se razne mjere očuvanja, od dokumentiranja do organiziranja tečajeva i radionica u sklopu kojih se prenosilo tradicijom stečeno znanje. Zahvaljujući, u većini slučajeva, kontinuiranoj aktivnosti nositelja tradicijske baštine na području čitave Hrvatske, mnoga su se znanja, običaji i umijeća koja su generacije stoljećima prenosile s koljena na koljeno očuvale do danas (Hrovatin, 2014., str. 120.).

Sustav zaštite i očuvanja u Republici Hrvatskoj temelji se na Zakonu iz 1999., taj Zakon podrazumijeva sljedeće korake u uspostavljanju zaštite kulturnih dobara:

- Preventivnu zaštitu,
- Utvrđivanje svojstava kulturnog dobra,
- Kulturna dobra od nacionalnog značenja,
- Kulturna dobra od lokalnog značenja,
- Upis dobra u Registar kulturnih dobara RH.

Ministarstvo kulture u Hrvatskoj bavi se istraživanjem, dokumentiranjem i proučavanjem kulturnih dobara te upravlja kulturnim dobrima na razini Hrvatske.

Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, uz pomoć stručnjaka iz Povjerenstva razvija poseban sustav prijavljivanja i odabira nematerijalne kulturne baštine koja se upisuje u taj Registar. Rješenjem o upisu nematerijalnog dobra, utvrđuje se i sustav mjere zaštite tog dobra koji predviđa:

- Osigurati dostupnost dobra javnosti,
- Poticati prenošenje i njegovanje kulturnog dobra u društvu, te uključiti zaštitu dobra u programe planiranja,
- Nastaviti s istraživanjem dobra,
- Osigurati održivost dobra kroz edukaciju, identificiranje, dokumentiranje, znanstveno istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje te revitalizaciju napuštenih segmenta dobra,
- Popularizirati i promovirati kulturno dobro,
- Educirati stručni kadar za prenošenje znanja i vještina putem seminara, radionica, formalnog i neformalnog obrazovanja,

- Senzibilizirati javnost i podupirati zaštitu i očuvanje dobra identifikacijskog procesa globalizacije i društvene transformacije, kako bi se izbjegla opasnost nestajanja.

1.3. Registar zaštićenih kulturnih dobara

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, kulturna se dobra upisuju u Registar. Registar je javna knjiga koju vodi Ministarstvo kulture, a Ministar kulture propisuje njegov oblik, sadržaj i način vođenja. Registar se sastoji od tri liste: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značaja i Liste preventivno zaštićenih kulturnih dobara.

Na temelju nacрта UNESCO-ovih kriterija za upis u Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, Uprava za zaštitu kulturne baštine i Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu donijeli su sljedeće kriterije za upis u Registar kulturnih dobara RH:

- Pripada u jedno ili više područja nematerijalne kulturne baštine,
- U skladu je s postojećim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, potrebama uzajamnog poštovanja među zajednicama i održivim razvojem,
- Prepoznato je u zajednici kao dio njezine kulturne baštine,
- Pruža zajednici i pojedincu osjećaj pripadnosti i kontinuiteta koji se temelji na prenošenju iskustva,
- Pridonosi raznovrsnosti nematerijalne kulturne baštine upisane u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske i time svjedoči kulturnoj raznolikosti i ljudskoj kreativnosti,
- Prijedlog treba sadržavati potrebnu dokumentaciju te obrazložene i ostvarive mjere zaštite.

1.4. Odabir dobara za upis u Registar

Odabir dobara temelji se na radnom popisu raznih vrsta nematerijalne baštine na području Republike Hrvatske, koji je sastavljen 2006. Prve nedoumice koje se su javljale bile su vezane

za kategorizaciju nematerijalnih dobara, hoće li se neko dobro upisati kao vrsta tradicije, znanja, običaja, plesa ili kao pojedinačno dobro vezano uz određenu obitelj ili neko područje (Hrovatin, 2013., str. 127.).

Kako bi se nematerijalna kulturna baština upisala u neki registar za očuvanje, organizacije koje se bave očuvanjem takve kulture moraju voditi računa o pronalasku, identitetu te prezentaciji kulture.

1.5. Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara

U periodu od deset godina, od 2007. pa do prosinca 2017., na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara upisano je petnaest kulturnih dobara Međimurske županije:

- *Svetomarska* toponimija
- Umijeće izrade nakita – božićnog lusteru na području sjeverozapadne Hrvatske
- Umijeće izrade tradicijske pokladne maske *pikač* u Selnici
- Umijeće izrade tradicijskih dječjih igračaka s područja sjeverozapadne Hrvatske
- Medičarski obrt s područja sjeverozapadne Hrvatske
- Tradicijsko lončarstvo području sjeverozapadne Hrvatske
- Umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslina s područja sjeverozapadne Hrvatske
- Tradicijsko umijeće izrade čipke na području Svete Marije
- Umijeće vađenja zlata
- Međimurska *popevka*
- Umijeće sviranja na tamburama *farkašicama* u sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj
- Umijeće izrade i sviranja cimbula u Podravini, Međimurju i Hrvatskom zagorju
- Štrigovska skupina govora
- Umijeće izrade tradicijskog božićnog nakita
- *Kotoripska* skupina govora.

1.6. Muzej Međimurja Čakovec i nematerijalna kulturna baština

Muzej Međimurja osnovan je 1954., a od samog osnutka muzejski djelatnici prikupljaju predmete koji čine nematerijalnu kulturnu baštinu u Međimurju. U muzeju je predstavljena materijalna i nematerijalna baština Međimurja koja je utkana u etnografsku zbirku otvorenu 1997. U tematskim postavama etnografske zbirke predstavljeni su tradicijsko lončarstvo, izrada čipke i pokladna maska *pikač*. U Međimurju je 2016. izmišljen projekt *Nematerijalna baština Međimurja* koji predstavlja nadogradnju višegodišnjeg rada kustosa Etnografskog odjela s ciljem dokumentiranja i bilježenja aktualnog stanja pojedinih natuknica nematerijalne baštine (Kovač, 2018., str. 11.).

Kako bi se nematerijalna kulturna baština sačuvala i prenijela na mlađe generacije, Muzej Međimurja već tri godine zaredom provodi projekt *Nematerijalna kulturna baština* kojem je cilj dokumentiranje stanja svih nematerijalnih kulturnih dobara na području Međimurske županije. U tri godine navedenog projekta snimljeni su filmovi o:

- Ispiranju zlata – snimanje se odvijalo u prostorima Muzeja Međimurja Čakovec i na obali rijeke Drave, gdje su članovi moto-nautičke udruge *Vidovski* demonstrirali umijeće vađenja zlata,
- Izradi čipke – film prikazuje žene koje se još dan danas bave izradom Svetomarske čipke, i koje tu tradiciju prenose i na mlađe naraštaje
- Međimurskim cimbalistima - snimanje se odvijalo s četiri cimbalista koji djeluju na području Međimurja
- Međimurskoj *popjevki* – snimalo se s članicama KUU Društvo žena Gornji Kraljevec.

Muzej Međimurja Čakovec zajedno sa Turističkom zajednicom grada Čakovca realizira turističku sliku Međimurja, pa je iz tog razloga Međimurje 2019. bilo proglašeno kao najboljom kontinentalnom destinacijom u Hrvatskoj zbog gastronomije, prekrasnog krajolika, nagrađivanih vinskih cesta, uređenih putova za bicikliste koji se mogu istražiti neke od 700 km biciklističkih staza diljem Međimurja, a također se u Međimurju nalazi i prvi Bike Hotel u Termama Sveti Martin koji nudi infrastrukturu namijenjenu biciklistima.

Međimurje je turistički prepoznatljivo po dvorcu Zrinskih koji se nalazi u Čakovcu u sklopu gradskog parka Perivoja Zrinskih. Osim što je Čakovec prepoznatljiv po dvorcu Zrinskih, kao turistička destinacija 2013. bio je finalist u dodjeli prestižne nagrade „Europske destinacije izvrsnosti“.

Ruralni turizam u Međimurju ponajviše predstavljaju vinske ceste u gornjem Međimurju na u sklopu kojih se nalazi oko dvadeset vrstnih kušaonica vina gdje se nude nagrađivane bijele sorte vina. Prema Institutu za turizam u Zagrebu, vinska cesta Međimurja ocijenjena je kao vinska cesta nacionalnog značenja te je jedna od bitnih turističkih atrakcija Međimurske županije.

Lovni turizam je najpopularniji u Međimurju te privlači lovce iz Italije, Austrije i Njemačke koji donose najveće prihode za turizam. Osim lovnog turizam, razvijeni je i športski turizam na rijeci Muri i Dravi.

Sadašnji generator i pokazatelj razvitka turizma u Međimurskoj županiji je ponajviše gornje Međimurje, zbog svojih vinograda, vinskih cesta i Vincekovog pohoda, a kako bi se turizam u Međimurju više razvio potrebno je u turističku sliku Međimurja uključiti i donje Međimurje koje ima mnogo toga za ponuditi turistima. Kako bi se turizam donjeg Međimurja realizirao potrebno je potencijale tog dijela Međimurja ostvariti kroz razne udruge i čuvare tradicije.

Slika 1. Logo projekta *Nematerijalna baština Međimurja*

Izvor: (Kovač, Janja: *Ljudstvo moje međimursko imaš blaga i bogatstva*, 2018., str. 11.).

2. GODIŠNJI OBIČAJI

Narodni običaj zapravo pripada određenoj društvenoj zajednici čiji se život odvija u ustaljenim, tradicijskim okvirima koji za tu zajednicu imaju značenje. U Međimurju se upotrebljava naziv narodni običaji (*kajkavski: nevde*), u duhu tradicionalne etnologije.

2.1. Vrijeme dočaća

2.1.1. Badnjak

Badnjak je jedan od božićnih običaja koji je najbogatiji. Sama riječ badnjak ima dva objašnjenja. Prema prvom, badnjak je naziv za drvo koje se unosilo u kuću i stavljalo u peć, a prema drugom riječ badnjak veže se uz etimologiju glagola *bdjeti* (Hranjec, 2011., str. 34.).

Bogatstvo običaja i poslova na Badnjak odraz je predbožićnog ugođaja, a kronologija poslova na Badnjak može se podijeliti na: (Hranjec, 2011., str. 35.):

- Čišćenje *hiže* i gospodarskih zgrada – čišćenje na badnjak potvrđuju visoku radnu, običajnu, ali i vjerničku kulturu naroda Međimurja.

Terenski zapis iz mjesta Goričan prilikom običaja čišćenja.

Celi se tjeden čistilo, preravnavalo, moži so bili v štali, a žene v kuhnji. I štale so se isto snožile prepravljala se robača, se se šterkalo i teglalo. Ne se hodalo nikam v selo (Hranjec, 2011., str. 35.).

- Post i prepravljanje blagdanskih jela – u Međimurju je bitno održavanje posta i pripremanje određenih jela koja su čvrsto ukorijenjena u tradicijsku kulturu,
- *Kinčenje* bora
- Unošenje slame – središnji događaj svetopostne noći, a sastoji se od unošenja slame, pozdrava i prigodnog govora, odgovor ukućana, radnje uz naramak slame i razastiranje slame,

Slika 2. *Obiteljsko veselje na slami na Badnju večer*

(Izvor: Hranjec, Stjepan: *Međimurski narodni običaji*, 2011., str. 45.).

- Postavljanje blagdanskog stola – stol se počinje pripremati nakon unosa slame,
- Svetopostna večerja – večera je u znaku posta, serviraju se jela koja nisu svakodnevna,
- Čekanje *polnočke* – najsvečaniji dio Badnje noći
- Odlazak na *polnočku* – svečanost koja se dočekuje s veseljem i uzbuđenjem i koja je osnovni okvir očuvala u tradicijskoj kulturi.

2.1.2. Božić

Božić je obilježen četirima važnim običajnim događajima: misna slavlja, čestitke, ugođaj obiteljskog mira i blagovanje. Kao dio tradicijske kulture, na Božić se išlo na misu zornicu, a čestitanje na Božić nije bilo uobičajeno, jedino se u selu Donjem Vidovcu u kuću nakon *ponočke* dolazili čestitari i izgovarali *poželjarski* tekst. Značaj blagdana se naglašavao i jelom jer je božićni objed bio obilniji.

2.1.3. Nova godina

U Međimurju slavlje Nove godine nema posebnu tradicijsku kulturu, već je isto kao i u ostalim dijelovima Republike Hrvatske. Na Staru godinu je bio običaj da župnik u crkvi objavljuje statističke podatke o rođenima i umrlima, o krštenima i vjenčanima u župi (Hranjec, 2011., str. 48.).

2.1.4. Sveta tri kralja

Božićni običajni ciklus završava blagdanom Sveta tri kralja koji je obilježen blagoslovom vode i njezinom uporabnom funkcijom u kući, a blagoslov domova obilježen je incijalima mudraca.

2.2. Običaji do Korizme

2.2.1. Vincekovo

Sv. Vinko se štuje u gotovo čitavoj Europi, pa tako i u Međimurju, s obzirom na to da je Međimurje kraj vinogradarstva. Običaj je da se na taj dan na trs objesi meso, a kasnije se poškropi vinom i blagoslovljenom vodom te se izmoli kratka molitva.

Slika 3. *Zalijevanje trsa i kobasica vinom*

Izvor: (Hranjec, Stjepan: *Međimurski narodni običaji*, 2011., str. 86.).

2.2.2. Fašnik

Najvažnija obilježja fašnika u Međimurju su nesputanost i improvizacija, te imaju dublji smisao i ulogu u godišnjem narodnom ritmu. U Međimurju postoji nekoliko inačica kako se izgovara fašnik, a to su: *fašnjek*, *fašjek*, *fašenjk* i *fašjak*, a sve te riječi potječu iz njemačkog jezika. Fašnik se održavao tri dana: fašnička nedjelja, fašnički ponedjeljak i fašnički utorak.

Za fašnik je karakteristično da se na lice stavljaju razne groteskne maske te se organiziraju mimohodi u gradovima i selima, a nakon toga *svati*, u čemu je po mnogim elementima vidljiv utjecaj srednjoeuropske građanske kulture (Hranjec, 2011., str. 90.).

Slika 4. *Fašnik u Međimurju*

Izvor: (Hranjec, Stjepan: *Međimurski narodni običaji*, 2011., str. 91.)

„Svim tim običajima prvotno je značenje bilo apotopijsko, dakle čežnja da se zastraše i odganjaju zli duši, demoni i zle sile od ljudi, domova i blaga, i vezano uz to, da se označi konac *hude zime* i najavi *protuletje*; čovjek je vjerovao da svojim nekim postupcima može utjecati na prirodu, da odagna zlo i priskrubi plodnost u toj prirodi. Zato u prakorijenu razumijevanja fašnjeka nije norija nego egzistencijalna motivacija“ (Hranjec, 2011., str. 92.).

Danas se fašnik ponajviše obilježava kao prezentacijski karakter te u turističke svrhe. Razlikujemo tri vrste izrade maske u Međimurju:

- Antropomorfne – takav način izrade dobio je naziv prema sličnostima s čovjekovim licem, koji se naziva *larfa*, a izrađuje se od sirova vrbova drveta, najprije se drvo otpili, izmjeri i prereže prema dimenziji čovjekova obraza, nakon sušenja prave se rupe za oči i usta.
- Zoomorfne maske – takve maske zovu se *lampe*, a najčešći tipovi su *lampa birkon* i *lampa čuk*. Od larfi se razlikuju po tome što na ustima imaju izrezbarene gubice kao što imaju životinje, a na glavi se nalaze rogovi.

- Antropomorfni-zoomorfni – predstavlja mješoviti tip maske, to je najčešće *larfa*, ali bez životinjske gubice s pričvršćenim rogovima.

U selima gornjeg Međimurja popularni su likovi *pikači*, kojima je glavni maskirani pribor slama koja se omata oko nogu, ruku i cijelog tijela, a na glavu se stavlja pčelinja košnica (Hranjec, 2011., str. 94.).

Slika 5. *Pikač*

Izvor: (Hranjec, Stjepan: *Međimurski narodni običaji*, 2011., str. 94.).

2.2.3. Uskrs

„Svi svjetovni i sveti običaji u Velikom tjednu, osobito u Svetom trodnevlju priprava su za najveći blagdan svih kršćana, Uskrs, *kajk. Vuzem*“ (Hranjec, 2011., str. 127.).

Za Uskrs su karakteristični običaji blagoslova jela, *vuzmenke*, izrade pisanica te blagdanska jela i kolači. Blagoslov jela se u nekim selima u Međimurju održava već i u subotu navečer, nakon večernje mise, ali je običaj da se hrana blagoslovi u nedjelju ujutro. Nekad je bio običaj da su na blagoslov hrane išle samo žene te su se natjecale u tome koja će imati ljepšu košaricu i koja će imati ljepšu salvetu koja je prikrivala hranu koja se nalazila unutra. I danas je običaj da se hrana nosi u košaricama, a u njima se nalazi kuhana šunka, hren, kuhana jaja, pogača, mladi luk, malo soli te bočica rakije. Nakon blagoslova išlo se doma na doručak koji je prethodno posvećen te mrvice koje su ostale od hrane se nisu bacale u smeće, već su se stavljale na oganj.

Običaj koji je karakterističan za Međimurje, a koji se održava i dan danas u nekim selima je *vuzmenka*, odnosno paljenje Uskrsnog krijesa koji se palio na Veliku subotu. Nekad su se oko *vuzmenke* okupljali samo muškarci, a sama *vuzmenka* imala je obrednu funkciju jer se smatralo da se vatrom tjeraju zli duhovi i sile od naselja. Današnji smisao *vuzmenke* je u prvom redu društveni.

U Međimurju, kao i u mnogim dijelovima Hrvatske, za Uskrs je uobičajeno da se rade pisanice koje su nekad u Međimurju ukrašavale i bojale žene, a danas je to običaj u kojem sudjeluje cijela obitelj.

3. TRADICIJSKI OBIČAJI NA PODRUČJU MEĐIMURJA

3.1. Umijeće vađenja zlata

Zlatarenje u Međimurju odnosi se na vještinu ispiranja zlata iz rijeka kako bi se dobilo samo zlato za daljnju prodaju. Smatra se da su zlato iz Mure i Drave ispirali još Rimljani, koji su na taj način dobivali zlato u drugim područjima carstva, ponajviše u Španjolskoj (Pavlic, 2015., str. 45.-47.).

Iako se smatra da su se Rimljani u Međimurju bavili ispiranjem zlata, za to ne postoje konkretni dokazi.

Prvi dokazi umijeća vađenja zlata javljaju se tek u 17. stoljeću. U popisu zaplijenjenih stvari nakon propasti Zrinsko-frankopanske urote stoji da je iz riznice čakovečkoga dvorca 30. listopada 1671. odneseno 41.5 grama čistog zlata iz rijeke Drave (Pavlic, 2015., str. 51.-54.).

Habsburška carica Marija Terezija potvrdila je pravila Zlatarskog ceha iz Donjeg Vidovca stotinu godina kasnije od prvih dokaza umijeća vađenja zlata u Međimurju. U Donjem Vidovcu je u to vrijeme postojao određeni broj ispirača koji su zajedno djelovali u organiziranoj obrtničkoj jedinici.

Mađarski učitelj Gonezi u svojoj knjizi iz 1895. piše: „Danas se u Svetoj Mariji, Donjem Mihaljevcu, Donjoj Dubravi i Donjem Vidovcu, dakle mjestima uz Dravu, ispiranjem zlata

bavi gotovo 250 parova ispiraća, ukupno 500 ljudi“. U to vrijeme ispiranje zlata bilo je u opadanju pa se ljude poticalo de se bave umijećem ispiranja zlata.

U Donjem Vidovcu, centru zlatarenja u Međimurju, od 2011. djeluje udruga Motonautički klub *Vidovski zlatar*, koja se bavi očuvanjem znanja o postupku zlatarenja, ali i životu zlatara (Kovač, 2018., str. 17.).

Osim što se udruga bavi očuvanjem tradicije ispiranja zlata, udruga kroz svoje djelovanje uključuje i čišćenje okoliša, sakupljanje starog željeza, spustove rijekama Murom i Dravom. Posebno su ponosi na prepoznatljivu turističku manifestaciju „Lov na zlatarski prsten“. Manifestacija se odvija u odvodnom kanalu HE Dubrava, a sastoji se od spusta čamaca na kojem se nalazi ekipa koju čine dva veslača i jedan alkar te se u dvije vožnje nastoji skupiti što veći broj bodova.

3.2. Tehnika ispiranja zlata

Tehnika ispiranja zlata je tehnološki jednostavna te ne uključuje izrazito skupu opremu. Ispiranjem zlata izričito su se bavili muškarci jer je postupak iziskivao veliku fizičku snagu. Ispiranje se obavljalo kada je voda narasla pa je rušila obalu s jedne strane na drugu, a kada se voda povukla ljudi su odlazili na teren kaki bi mogli pokupiti zlato.

Takva raspršena zrnca zlata akumuliraju se u sporijim dijelovima rijeka, a takvo mjesto koje obiluje zrcima i pogodno je za ispiranje naziva se *leš* (Kovač, 2018., str. 18.).

Mjesta za ispiranje bila su karakteristične crvenkaste boje, a prije samog ispiranja trebalo je provjeriti isplati se na takvim dijelovima započeti tehniku ispiranja. To se radilo pomoću lopate *gledanjke* na koju bi zgrabili malo šljunka, prelili ga vodom i laganim pokretima maknuli kamenje i veće čestice pijeska, a ukoliko bi na lopati ostalo više od 30 listića zlata, mjesto je bilo pogodno za ispiranje (Kovač, 2018., str. 18.).

Prilikom ispiranja zlata, zlatari su u čamcima provodili i do dva tjedna te su sa sobom nosili sve što im je bilo potrebno: pribor za ispiranje, hranu, šator i posuđe.

Za tehniku ispiranja koristi se *velika* i *mala daska*, lopata *premetaljka* i *žajtar*. Sva oprema koju su zlatari imali, uključujući i čamce, bili su ručno izrađeni.

„Dva zlatara u jednom čamcu bi polako krstarila rijekom nizvodno u potrazi za pogodnom lokacijom za ispiranje. Po pronalasku lokacije postavlja se velika daska na koju je jedan zlatar nabacivao šljunak, a drugi bi je polijevao *žajtarom*. Nabacivanje šljunka su nazivali *premetanjem* pa su i za samo zlatarenje znali reći *idemo proda metat* (idemo prebacivati šljunak). U tom su se dijelu posla izmjenjivali sve dok se ispod daske ne bi skupila povećá hrpa otpadnog šljunka. Tada se velika daska nagnjala na bok i s nje se ispirao pijesak koji je ostao među dlačicama drveta. Za to se koristio *žajtar* kojim se daska polijevala i metlica kako bi se dohvatio sav pijesak. Pijesak koji je ostajao na dasci je bio crne boje, a na njemu su se nazirali svjetlucavi listići zlata. Taj se pijesak prebacivao na manju dasku koja se stavljala ispod velike. Kada je sav pijesak bio prebačen, jedan od zlatara bi je uzeo, obično stariji i iskusniji, i uz puno spretnosti započeo *puljkanje*. Na dasku bi rukom prenio malo vode i laganim pokretima micao dasku lijevo desno kako bi se pijesak odvojio, a teži listići zlata ostali na dasci“ (Kovač, 2018., str. 18.).

Još i danas turisti koji posjećuju Međimurje i mjesta gdje se nekad ispiralo zlato, mogu sudjelovati u ispiranju zlata na područjima rijeke Mure i Drave, a takvo zlato se smatra jednim od najčišćih zlata na svijetu. Kako bi se umijeće vađenja zlata predstavilo publici, od strane Muzeja Međimurja Čakovec napravljen je i film o tom umijeću. Osim za domaću publiku, film ima i engleske podnaslove kako bi se umijeće ispiranja zlata proširilo i internacionalnoj publici.

Slika 6. *Ispiranje-oprema*

(Izvor: Kovač, Janja: *Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva*, 2018., str. 18.).

Nakon što su zlatari odvojili zlato započeo je proces amalgamizacije koji podrazumijeva proces čišćenja zlata od drugih metala koji bi se mogli pomiješati s njime.

Centar zlatarenja u Međimurju nalazi se u selu Donji Vidovec, gdje je prije Drugog svjetskog rata bilo aktivno 100 čamaca s 200 ljudi. Kako bi se tradicija zlatarenja u Međimurju očuvala, 2011. osnovan je klub *Moto-nautički klub Vidovski zlatari*, a sam značaj ove vještine prepoznala je i Europska Unija koja je su sklopu projekta *Sustainable water along Mura i Drava* sufinancirala uređenje *Spomen centra Vidovskih zlatara*.

3.3. Umijeće izrade čipke na području Svete Marije

Umijeće čipke se prvi puta pojavljuje u doba renesanse, a razlikujemo dvije tehnike izrade: čipka na iglu i čipka na batiće. Čipka na iglu se pojavljuje u strogim geometrijskim oblicima i karakteristična je na Jadranu. Na području kontinentalne Hrvatske karakteristična je čipka na batiće koja je rezultat tehnologije tkanja i pozamanterije, prilikom čije se izrade tkanje skida s tkalačkog stana te mu je potrebno učvrstiti niti osnove.

Izradom čipke uglavnom se bave žene, a smatra se da su se umijećem izrade čipke naučile od redovnica u samostanima diljem Hrvatske. U Hrvatskoj se prvi tečajevi čipkarstva javljaju krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća. Umijeće izrade čipke uvršteno je na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine kako bi se ta tradicija izrade održala i danas. Tim su rješenjem obuhvaćene izrade čipke na području Lepoglave, Paga i Hvara, ali se tome mora pribrojiti čipka s područja Primoštena, Brodskog Posavlja i čipka iz Svete Marije s čipkom na batiće – *klepanom* čipkom (Kovač, 2018., str. 25.).

Prvi pisani zapisi o izradi čipke u Međimurju nalaze se u dokumentaciji Etnografsko muzeja u Zagrebu čiji je kustos boravio u Međimurju 1929. te u svojim terenskim bilješkama zapisao da se u Svetoj Mariji i Donjem Mihaljvcu bave izradom čipke na batiće.

Isto kao i za zlatarenje, sva oprema koja je bila potrebna za izradu čipke mogla se proizvesti u kućanstvu. Na području Svete Marije ženama je za izradu čipke bilo potrebno: balo, batiči, konac, karton, gumbušnice, igla i konac. Svu tu opremu djevojke su nosile sa sobom u miraz prilikom udaje. Specifičnost svetomarske čipke je nepostojanje uzorka prema kojem se čipka radila jer je svaka čipkarica prema vlastitoj mašti oblikovala svoj motiv, odnosno uzorak čipke. Razlika koju svetomarska čipka ima od drugih načina izrade čipki je u tome da se takva tehnika nikad ne prekida već se cijeli motiv čipka kontinuirano (Kovač, 2018., str. 28.).

Slika 7. Oprema za izradu čipke

Izvor: (Kovač Janja: *Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva*, 2018., str. 28.).

Danas umijeće izrade čipke još uvijek postoji u Svetoj Mariji u sklopu udruge *Svetomarskih čipkarica* koja je osnovana 2010. s ciljem očuvanja, njegovanja i promicanja kulturnih i umjetničkih vrijednosti *svetomarske* čipke, te u domaćoj radionici Nade Mance koja se istraživanjem čipke bavi od 1995.

Žene iz udruge svake godine izrađuju predmete na kojima se nalazi *svetomarska* čipka kako bi umijeće izrade čipke bilo prezentirano po cijeloj Hrvatskoj, ali i šire. Do sada su se proizveli privjesci sa motivima čipke, rokovnici, lepeze, a najpoznatiji su kišobrani sa motivima čipke koji su postali velika atrakcija i vidljivi su na skupovima diljem Hrvatske. Kako bi takav jedan proizvod bio realiziran, članice udruge moraju pronaći proizvođača koji će omogućiti ostvarenje njihove vizije.

Osim proizvoda sam motivima čipke, u osnovnoj školi Sveta Marija Kockavica djeluje sekcija Male čipkarice u koju se mogu uključiti svi učenici već od prvog razreda kako bi umijeće izrade čipke sačuvalo.

Slika 8. Svetomarska čipka

Izvor: (Kovač, Janja: *Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva*, 2018., str. 29.).

3.4. Tradicijsko lončarstvo na području Međimurja

Samo lončarstvo odnosi se na umijeće izrade posuda i sličnih predmeta od gline. U Hrvatskoj su najpoznatija dva oblika lončarstva:

- Proizvodnja na ručnom lončarskom kolu – kružna okretna ploča postavljena je na kratku osovinu te služi kao podloga za modeliranje gline, a prilikom takve izrade lončar sjedi na niskoj klupici ili na zemlji. Glini se najprije dodaje samljeveni kakit, a zatim lončar tu smjesu temeljito izgazi bosim nogama. Prilikom izrade gline na ručnom lončarskom kolu dodavale su se debele viljuške koje su se gradile spiralno i prilikom takve izrade lončarsko kolo se okretalo kako bi se dobila određena visina posuđa. Takva vrsta lončarstva najpoznatija je bila u primorskoj i gorskoj Hrvatskoj.
- Proizvodnja na nožnom lončarskom kolu – takva proizvodnja bila je popularna na prostorima Međimurja, a od proizvodnje na ručnom kolu razlikuju se po tome što je kružna podloga za modeliranje spojena s donjom daskom, a lončar prilikom proizvodnje donju plohu okreće nogom, a obje ruke koristi za modeliranje posuđa. Na takvom kolu najčešće su se izrađivali lonci za kuhanje, posude za pečenje mesa i kolača, pehari za vino i sl.

Lončarstvo je zapaženo u Međimurju već u prapovijesnim vremenima. U Muzeju Međimurja možemo pronaći keramiku koja datira u doba neolitika, a takva keramika je izrađena od grube, nepročišćene gline. Danas na području Međimurja djeluje lončar Lovro Pergar koji se najviše bavi izradom glinenih tanjura s motivima Međimurja.

Izrada lončarskih proizvoda na području Međimurja sastoji se od nekoliko etapa:

- Nabava sirovine – glina se obično nabavlja iz takozvanih lončarskih jama, a u Međimurju takve jame nalaze se kraj Hlapičine, uz korito rijeke Mure, kraj Brezja i Mihovljana, u čijim se blizinama nalaze ciglane,
- Prerada i čišćenje gline – glina koja se iskopala iz bazena, stajala je u vodi nekoliko dana sve dok se voda nije upila,
- Modeliranje predmeta – predmeti od gline na području Međimurja izrađuju se na nožnom lončarskom kolu, a takva keramika bila je glatkih stijenki jer se koristila čista glina koju je lončar prilikom modeliranja vlažio mokrom krpom,
- Glaziranje i ukrašavanje – na području Međimurja koristilo se nekoliko vrsta motiva i ukrašavanja keramike: reljefno ukrašavanje, ocrtavanje kistom, šaranje gušćjim perjem i keramika pošćropljena vodom,
- Pećenje proizvoda – nakon što se posuđe osuši, peće se na 700°C, a samo pećenje posuđa odvija se u lončarskim pećima, odnosno uskoj, visokoj prostoriji koja na sredini ima stazu, a s obje strane nalaze se postolja gdje se keramika stavlja kako bi se osušila. U Međimurju se taj proces stavljanja posuđa naziva „nakladanje“, a u samo peć stane 700 do 800 posuda (Sitta, 1992., str. 51.-53.).

Slika 9. Keramičarski tanjuri s motivima Međimurja

Izvor: (/images/search?view=detailV2&ccid=1C2qRqF9&id=F9297A9, 25. kolovoza 2020.).

Lončarstvo i umijeće izrade lončarskih predmeta i danas je u Međimurju poznato zbog mladog lončara Lovre Pergara, koji se lončarstvom bavi još od malih nogu, te izrađuje keramičarske tanjure sa motivima Međimurja. Osim u Međimurju, njego talent prepoznat je i diljem Hrvatske te se može pohvaliti da jedna poznata pivovara toči pivo u njegovim kriglama.

4. USMENE TRADICIJE I OBIČAJI

Međimurje se dijalektološki dijeli na tri poddijalekta: donji, srednji i gornji dijalekt.

Donji poddijalekt dijeli se na:

- Prelošku skupinu,
- Goričansku skupinu,
- Donjudubravsku skupinu,
- Serdaheljsku skupinu i
- Orehovičku skupinu.

Srednji poddijalekt čine:

- Podturenska skupina,
- Subotička skupina,
- Čakovečka skupina,
- Lopatinečka skupina i
- Vratišinečka skupina.

Gornji poddijalekt čine:

- Svetomartinska skupina,
- Štrigovska skupina i
- Stanetinečka skupina.

„Uz ove skupine postoje i dvije podskupine: macinečka podskupina koja je prijelazna podskupina između čakovečke i stanetinečke skupine, tj. između srednjeg i donjeg poddijalekta, te draškovečku podskupinu, koja je prijelazna podskupina između donjudubravske i preloške skupine (Kovač, 2018., str. 66.).

Kao nematerijalno dobro na području Međimurja zaštićene su dvije skupine govora: štrigovska i kotoripska skupina govora.

4.1. Štrigovska skupina govora

U štrigovsku skupinu govora spadaju sljedeća naselja: Štrigova, Banfi, Jalšovec, Grabrovnik, Železna gora, Prekopa, Robadje i Leskovec.

„Ova se skupina može pohvaliti s čak jedanaest samoglasnika, dok ih standardni hrvatski jezik poznaje samo pet. Ova velika razlika rezultat je drugačijeg izgovora jednog samoglasnika u pojedinim riječima, što znači da u štrigovskoj skupini govora možete čuti na primjer dva različita izgovora samoglasnika *i*, te čak tri verzije samoglasnika *e*. Uz to, ta se dva samoglasnika javljaju i u dvoglasu *ie*, koji je inače iznimno rijedak u hrvatskim govorima“ (Kovač, 2018., str. 66.).

Ova skupina govora prepoznata je i od strane znanstvenih institucija te i od lokalnih udruga i škola.

4.2. Kotoripska skupina govora

U kotoripsku skupinu govora spada općina Kotoriba, ali se karakteristike te skupine pojavljuju i u govorima Donje Dubrave i Donjeg Vidovca. Kotoripska skupina govora također poznaje jedanaest samoglasnika u naglašenoj poziciji i četiri u nenaglašenoj poziciji.

Govor Kotoribe ukazuje na dvije povijesno-jezične zanimljivosti. Prva se odnosi na obilježja štokavskih ijekavskih govora koja potvrđuje tezu o doseljavanju stanovništva iz sjeverozapadne Bosne na područje Kotoribe za vrijeme vladavine obitelji Zrinskih u 16. stoljeću. Zrinski su organizirali sustav obrane na području Međimurja od Osmanskog Carstva koje se nalazilo na rijeci Muri pa su zbog toga preselili dio stanovništva s jugoistočnih posjeda te se u višestoljetnom kontaktu tih skupina formirao i specifičan govor. Druga zanimljivost odnosi se na utjecaj hungarizama u govoru Kotoribe koji je rezultat gospodarsko-prometnih okolnosti jer je Kotoriba od 1860. povezana željezničkom prugom sa susjednim prekomurskim mjestom, gdje i danas živi veliki udio stanovništva s područja Međimurja. Takva povezanost rezultat je jezične razmjene koje se očuvala sve do danas (Kovač, 2018., str. 67.).

4.3. Svetomarska toponimija

Toponimija je termin koji označava vlastita imena naselja, brda, dolina, rijeka, jezera i mora. Na Listu zaštićenih nematerijalnih dobara 2007. uvrštena je svetomarska toponimija. Pod nazivom svetomarska toponima smatra se dijakronijski razvoj imena Općine Svete Marije u koju spadaju naselja Sveta Marija i Donji Mihaljevec. Naziv tih mjesta naziva se ojkonom koji označava imena koja je sam čovjek kreirao kako bi se naselja identificirala i diferencirala od drugih naselja. U tim naseljima ojkonomi su dio svakodnevnice, oni mogu nestati s nestankom tih naselja, promjenama u sustavu tih naselja ili preimenovanjem (Kovač, 2018., str. 70.).

5. UMIJEĆE IZRADE TRADICIJSKIH PREDMETA

5.1. Umijeće izrade pokladne maske *pikač* u Selnici

Pokladne maske tradicionalne su maske u Međimurju koje imaju nekoliko zajedničkih karakteristika, a to su: izrada od prirodnih materijala (materijala koji se spremaju kroz cijelu godinu), karakteriziraju ih oštri rubovi i crte te jake boje. Pokladni običaji vežu se uz tjeranje zlih sila za koje se smatra da su se pojavile tijekom zime i da predstavljanju neplodan dio godine. Sve ove karakteristike pokladne maske nalaze se i na maski *pikač* za koju je potrebno omotati čitavog čovjeka s lancima koji su izrađeni od slame i koji na glavi ima košnicu, a u rukama grane čička (Kovač, 2018., str. 73.).

Pikač je pokladna maska koja se pojavljuje u Gorenjem Međimurju, u selima Selnica i Svetom Martinu, a ime je dobila po granama čička. Udruga *Pikač* iz sela Selnice smatra da je ta maska u njihovo selo došla iz Svetog Martina, kada je tradicija pokladne maske zamrla 30-ih godina 20. stoljeća.

Kako bi se jedna osoba obukla u masku *pikač* potrebno je do deset lanaca od slame koji su obično dužine pet do sedam metara. Ukoliko se sa slamnatim lancima oprezno postupaju moguće ih je više puta upotrijebiti, ali ako se oštete potrebno je izraditi nove lance. Takvi slamnati lanci se izrađuju na način da se usitnjena slama veže i učvršćuje konopom. Osoba koja nosi pokladnu masku *pikač* ne može skupiti noge pa je kretanje otežano i prilikom mimohoda ta osoba treba imati pratnju ukoliko joj zatreba pomoć.

Selnica je jedino mjesto u Međimurju koja se povezuje s maskom *pikač* te u kojoj djeluje udruga *Pikač* od 1955. Udruga je pokladnu masku izvan Međimurja prvi puta predstavila u Opatiji 1983.

5.2. Umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslca na području Međimurja

Božićne jaslce trodimenzionalni su prikaz rođenja Isusa Krista, a dodatno ih populariziraju isusovci u 16. stoljeću radi privlačenja pozornosti, ali i prikupljanja ljudi koji se na taj način mogu usmjeriti na put kršćanstva.

Božićne jasllice se na području Međimurja još nazivaju štalice ili jasllice, a pojavljuju se u dva standardna oblika: pravokutnom ili trokutastom. Karakteristika takvih jasllica je unošenje lokalnih motiva u kompoziciju samih jasllica, a tako izgrađene jasllice imaju svoje mjesto u kući te su uz njih smještene slike svetaca i raspelo. Jasllice su najčešće izrađene u drvu ili kartonu, gdje se u njih stavlja usitnjena slama, a oko toga mahovina (Kovač, 2018., str. 63.).

5.3. Umijeće izrade i sviranja cimbalna na području Međimurja

Umijeće izrade i sviranje cimbalna naziv je za sviranje glazbala koje se sastoji od drvene rezonantne kutije trapezoidna oblika na kojoj su razvučene žice različite debljine. Umijeće cimbalna se kroz 20. stoljeće razvija samo na području sjeverozapadne Hrvatske, a ponajviše na području Podravine i Međimurja.

Prva pojava cimbalna u Međimurju veže se s višestoljetnom povezanošću s Mađarskom. U Međimurju se cimbalno sviralo na zabavama i druženjima, ali i na svadbama, gdje se cimbalno sviralo u sastavima s gudačkim glazbalima poput violina i bajsova.

Stjepan Vrbanec bio je prvi profesionalac na cimbalu. Bio je jedini studijski cimbalist na području bivše Jugoslavije koji je svirao na cimbalu kada je nešto trebalo snimiti. Osim sviranja na cimbalu, bavio se i popravljanjem cimbalna, a nakon njegove smrti njegov cimbal je otkupio profesionalni folklorni ansambl LADO (Kovač, 2018., str. 80.).

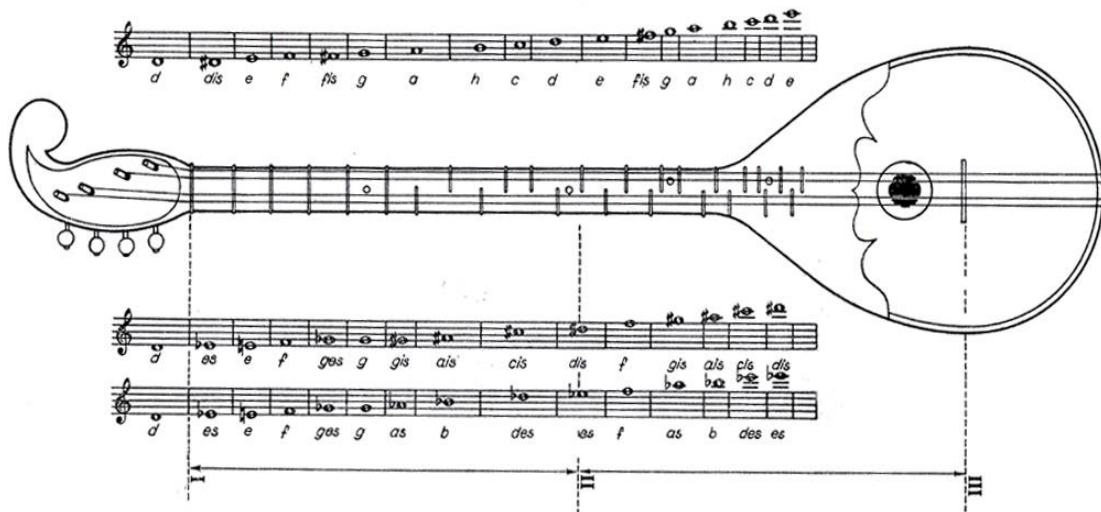
Na području Međimurja aktivnim sviranjem cimbalna danas se bave četiri osobe, a do 2013. zaštićeno je kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske.

5.4. Umijeće sviranja na tamburama *farkašicama* na području Međimurja

Tambure *farkašice* nose naziv po Milutinu Farkašu koji je bio skladatelj i dirigent. Iako naziv nose po njemu, sustav tambura *farkašica* osmislio je Mijo Majer koji je kasnije otišao na školovanje u Beč, pa je tu ulogu preuzeo Milutin Farkaš po kome su tambure dobile ime. U početku se Farkašev sustav sastojao od prve i druge bisernice, triju dionica braća, dviju dionica bugarije i berdeta, a kasnije im se pridružuje čelović i čelo.

Danas na području Međimurja nema sastava koji se sastoji samo od tambura *farkašica*, ali su takve tambure pridonijele proširenju amaterskog i koncertnog tamburaštva na području Međimurja.

Slika 10. *Tamburica farkašica*

Izvor: (<http://tresnjevka.net/tambure/farkas.jpg>, 28. kolovoza 2020.).

5.5. Međimurska popevka

Međimurska *popevka* sastoji se od stihova koji se pjevaju na melodiju te se na taj način oblikuje pjesma. Ispjevana je tonskim nizovima s elementima pentatonike ili starocrkvenim modusima. Međimurska *popevka* se do 19. stoljeća pjevala bez pratnje instrumenata, a kasnije se pridružuju instrumenti poput harmonike, usne harmonike, citre, cimbala, tambure, violine i sl. (Kovač, 2018., str. 87.).

Popevke su do danas zadržale karakteristike epskih napjeva poput melodijske jednosti i pripovjednog karaktera, dok su balade i romance ljubavnog karaktera.

Prema sadržaju *popevke* se dijele na:

- Mitske,
- Obredno-običajne,
- Situacijske,

- Zavičajno-domoljubne,
- Duhovne i
- Spoznajne *popевke*.

Popевke koje su se samo pjevale karakterizira dvanaesterac s pauzom na sredini stiha i nesimetrični deseterac, a one *popевke* na koje se obično pleše dolaze u osmercu ili desetercu. Jedno od glavnih obilježja *popевki* je upravo njihova motivska raznolikost te se one dijele na:

- Starije *popевke* - mitska tematika, pjevane uz kolo,
- Novije *popевke* - stvarni događaji i ličnosti,
- Epske *popевke* - melodijska jednoličnost i pripovjedni karakter, rjeđe se izvode
- Bajkovite *popевke* – mitski motivi, trodijelnost razvoja radnje, sretan završetak i
- Pjesme-novele – regionalno povijesne i obiteljske teme.

Danas je sačuvano gotovo dvadeset tisuća *popевki*, najviše zahvaljujući Vinku Žgancu koji je bio profesor na Glazbenoj akademiji. Osim Vinka Žganca, posebno mjesto u priči o *popевki* zauzima i Florijan Andrašec koji je surađivao sa Žgancem pa se smatra da je sam Florijan Andrašec autor većine pjesama koje je prikupio Žganec. Osim njih dvojice za Međimursku *popевku* zauzimao se i Josip Štolcer Slavenski, rodom iz Čakovca, koji je stvorio ciklus *Pjesme moje majke*, u kojem se nalaze obrađene četiri *popевke* – *Međimorje, kak si lepo zeleno, Tu za repu, tu za len, Imala je majka tri jedine kćerke* i *Raca plova po Drovi* (Kovač, 2018., str. 89.).

Međimurska *popевka* izvodi se i danas, a svakim izvođenjem dobiva novu interpretaciju. *Popевke* se danas izvode na autentičan, folklorni, zborski, zabavni, rock, jazz i etno stil u vokalnim, vokalno-instrumentalnim ili samo instrumentalnim izvedbama.

Najpoznatija pjevačica Međimurskih *popевki* zasigurno je bila Elizabeta Toplek, poznatija kao teta Liza, koja je surađivala s ansamblom LADO te je izdala tri albuma i 2010. osvojila dva Porina: za najbolju folklornu pjesmu i najbolju izvedbu folklorne glazbe (<https://vijesti.hrt.hr/400584/preminula-elizabeta-toplek-teta-liza>, 28. kolovoza 2020.).

6. MANIFESTACIJE U MEĐIMURSKOJ ŽUPANIJI

6.1. Međimurski fašnik

Međimurski fašnik se tradicionalno održava u gradu Čakovcu, a započinje „dječjim fašnikom“ koji okuplja oko 800 djece međimurskih dječjih vrtića te je s više od 25 grupa jedan od najvećih dječjih fašnika u Hrvatskoj. „Vrhunac „Međimurskog fašnika“ održava se već tradicionalno u nedjelju, suđenjem fašniku pred prijekim sudom i na izvršenje kazne kada se gradom prati maskirana povorka u kojoj se tradicionalnim maskama iz Međimurju pridružuju i maskirane skupine iz raznih krajeva Hrvatske, ali i iz inozemstva“ (<https://www.visitcakovec.com/manifestacije2/>, 25. kolovoza 2020.).

6.2. Smotra međimurske popevke

Smotra *Međimurske popevke* održava se jednom godišnje u Nedelišću, a organizira je Kulturno-umjetnička udruga Seljačka Sloga Nedelišće. Prva manifestacija nosila je naziv *Prvi glas Međimurja*, a održana je 20. lipnja 1971. Na manifestaciji se predstavilo dvanaest izvođača koji su izveli osamnaest *popevki*.

Smotra Međimurskih *popevki* danas je jedina takva manifestacija u Hrvatskoj gdje se izvode samo tradicijske pjesme. Zbog velikog broja prijavljenih izvođača, svake godine se odvijaju i dvije predsmotre *popevke* u mjestima Donji Kraljevec i Štrigovi.

Od 2005. održava se i Dječja smotra *popevki*, kako bi se *popevka* popularizirala i među najmlađima.

ZAKLJUČAK

Nematerijalna kulturna baština dio je identiteta svakog naroda koja se treba prenositi s generacije na generaciju kako ne bi zauvijek nestala. Nematerijalna baština temeljna je vrijednost svakog naroda koja treba biti sačuvana od strane tog naroda, odgovornih institucija i državnih tijela. Kako bi se nematerijalna baština sačuvala, treba se manifestirati na području plesa, pjevanja, vještina, znanja te običaja.

Nematerijalna baština Međimurja je opsežna i raznolika. Danas se na popisu Reprezentativne liste nalazi petnaest kulturnih dobara. Kako bi se baština u Međimurju sačuvala, glavnu ulogu u tome ima Muzej Međimurja Čakovec, zajedno s državnim tijelima. Svako kulturno dobro razlikuje se na svoj jedinstveni način te svako kulturno dobro treba njegovati kako se ono ne bi zaboravilo. Na području Međimurja njeguju se godišnji običaji kao što je fašnik u Međimurju ili božićni običaji. Kako bi se sačuvala nematerijalna kulturna baština poput Međimurske *popevke*, svake godine se održava smotra *popevke*, ali i Smotra dječje *popevke* kako bi se ta umjetnost prenijela i na mlađe generacije.

Njegovanjem i prepoznavanjem svoje vlastite nematerijalne kulturne baštine bolje razumijemo kulturnu baštinu drugih naroda te na taj način imamo međukulturno poštovanje i razumijevanje.

LITERATURA

Knjige:

1. Hranjec, S., *Međimurski narodni običaji*, Matica hrvatska, Čakovec, 2011.
2. Kovač, J., *Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva*, Muzej Međimurja Čakovec, 2018.

Članci:

1. Carek, R., *Nematerijalna kulturna baština – UNESCO i njegova uloga*, Ministarstvo kulture RH, No. 35, 2004., str. 69.-71.
2. Hrovatin, M., *Procesi očuvanja i propisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj*, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, No. 36, 2014., str. 125.-136.
3. Sitta, S., *Izrada lončarskih proizvoda u Međimurju*, *Muzejski vjesnik*, No. 15, 2015., str. 51.-53.

Internetski izvori:

1. Ministarstvo kulture i medija
<https://min-kulture.gov.hr/>, 25. lipnja 2020.
2. Hrvatska, puna života
<https://www.croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/>, 1. srpnja 2020.
3. Međimurska popevka
<https://www.croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-nematerijalna-dobra-medimurska-popevka/>, 14. srpnja 2020
4. Nematerijalna baština Međimurja
<https://mmc.hr/category/projekti/nematerijalna-bastina-medimurja/>, 14. srpnja 2020.
5. Nematerijalna baština Međimurja
<https://mmc.hr/nematerijalna-bastina-medimurja-opis-projekta/>, 14. srpnja 2020.
6. Emeđimurje

<https://emedjimurje.rtl.hr/vijesti/drustvo/3296327/uspjeli-smo-medjimurska-popevka-na-unesco-ovoj-listi-nematerijalne-kulturne-bastine/>, 25. srpnja 2020.

7. Muzej Međimurja Čakovec
https://mmc.hr/bastina_art03.html, 25. kolovoza 2020.
8. Počinje snimanje dokumentarnog filma o međimurskoj popevki
https://mmc.hr/bastina_art04.html, 25. kolovoza 2020.
9. Međimurski cimbalisti
https://mmc.hr/bastina_art06.html, 25. kolovoza 2020.
10. Filmovi o zlatu i čipki
https://mmc.hr/bastina_art07.html, 25. kolovoza 2020.
11. Snimanje dokumentarnog filma o zlatarenju
https://mmc.hr/bastina_art12.html, 25. kolovoza 2020.
12. Turistička atrakcija Međimurja
<https://www.turistickeprice.hr/ispiranje-zlata/>, 28. rujan 2020.
13. Međimurje daje i više ove jeseni
<https://www.turistickeprice.hr/medimurje-daje-vise-i-ove-jeseni/>, 28.09.2020.
14. Pristupačni turizam
<https://www.visitcakovec.com/pristupacni-turizam/>, 28.09.2020.

POPISA SLIKA

Slika 1. Logo projekta Nematerijalna baština Međimurja

Slika 2. Obiteljsko veselje na slamni na Badnju večer

Slika 3. Zalijevanje trsa i kobasica vinom

Slika 4. Fašnik u Međimurju

Slika 5. *Pikač*

Slika 6. Ispiranje – oprema

Slika 7. Oprema za izradu čipke

Slika 8. *Svetomarska* čipka

Slika 9. Keramičarski tanjuri s motivima Međimurja

SAŽETAK

Ovaj rad prikazuje važnost nematerijalne kulturne baštine u današnjem društvu. Kako bi se takva baština očuvala, mora se prenositi s generacije na generaciju te se na taj način obnavlja u raznim društvenim zajednicama. Pojam nematerijalne kulturne baštine podrazumijeva običaje, vjerovanja, znanja i vještine, a grupe ili pojedinci je prepoznaju kao svoju baštinu. Kultura se manifestira kroz *toponimiku*, jezik i usmenu predaju kao što je u Međimurju *Svetomarska toponimika*. Osim jezičnom predajom, kultura se manifestira kroz folklorno stvaralaštvo u području plesa, glazbe i običaja. Upravo se i Međimurje kao regija u Hrvatskoj ističe po svojoj nematerijalnoj kulturnoj baštini. Na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara uvršteno je petnaest kulturnih dobara u Međimurju.

Ključne riječi: kultura, baština, nematerijalna kulturna baština, Međimurje

SUMMARY

This paper shows importance of intangible cultural heritag in today's society. To preserve heritage as suvh, it must be passed on from generation to generation and thus be restored in varius social communities. The term intangible cultural heritage, which groups or individuals recognize as their heritage, implies customs, beliefs, knowledge and skills.

Culture is manifested through toponymy, language and oral tradition, as in Međimurje Svetomarska toponymy. In addition to language transmission, culture is manifested through folklore in the field of dance, music and customs. Međimurje, as region in Croatia, stands out for its intangible cultural heritage. Fifteen cultural assets from Međimurje are included in the List of Intangible Cultural Heritage.

Key words: culture, heritage, intangible cultural heritage, Međimurje

Tamara Vidović, profesorica engleskog jezika